

megismerése alaposan megváltoztatja megítélésünket a kor (és benne az izraeli vallás) ún. androcentrikus beállítottságáról.” Fel szeretné hívni a figyelmet tehát arra, hogy Levante vallásaiban a férfi és női motívumok egyensúlyban voltak. Mindezt az európai gondolkodás figyelmébe szeretné ajánlani.

Zárszóként: A „Bevezetés az ugariti kultúrába” c. ízlésesen erőteljes sárga színű könyvecske talán kezdő impulzusként segít felismerni: Ugarit ámulatba ejtő, lebilincselően érdekes és mindenképp ma is aktuális! Az itt talált leletek teszik ugyanis jórészt lehetővé, hogy az ókori Kelet kultúrája és vallása egyre megismerhetőbbé váljék az utókor számára. Ebből következik rendkívüli jelentőségük az ószövetségi vallás megértését illetően is. Azonban nemcsak azért, mert az ugariti leletek segítségével felismerhetővé válnak összefüggések, olyan vallásos gondolatok és kultikus gyakorlatok, melyeket a környező világ hatására az Ószövetség népe beillesztett a saját vallási rendszerébe. Hanem sokkal inkább azért, hogy megláthatjuk, a kiválasztott nép mi mindent nem fogadott el! A képek, szobrok intenzív, tapasztalati politeista valóságában volt erejük és bátorságuk a láthatatlan, ezért megfoghatatlan és kiábrázolhatatlan egyetlen Isten mellett kitartani. Az ő hitük így vált láthatóvá.

Fazekas István:

A modern teológiai gondolkodás jelenléte

(Mint a folyóvíz mellé ültetett fa /szerk.: Kis Jolán – Lévai Attila/, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom, 2019)

Aligha szükséges felhívnom a figyelmet arra a tudományos céltudatosságra, mely a modern protestáns teológiai diskurzusban a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának egyik fő jellemzője. Talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy az itt megjelenő munkák a szakmai precizitás mellett episztemológiai nyitottságukkal is igyekeznek rendre megfelelni korunk primordiális kihívásainak. Történetesen jól illusztrálják ezt a megállapítást az elmúlt évben napvilágra került *„Mint a folyóvíz mellé ültetett fa”* című tanulmánykötet írásai is. A Kis Jolán és Lévai Attila által szerkesztett sokszínű dolgozatpanoráma az aktuálisan előhozott vallástörténeti, vallásszociológiai, lelki-gondozói, liturgiai és exegetikai kérdéseivel a magas igényű tudományos fáradozások kis tükre lett, hiszen általa egy-egy komolyabb pillantást vethetünk a felvidéki kutatások legújabb eredményeire és azok kohéziójára. A szerkesztői alapelv nyilvánvalóan az volt, hogy olyan tanulmányok kerüljenek egymás mellé, melyek elsőként is szem előtt tartják a teológiai vizsgálódások korrelációs stratégiájának egyik legfontosabb alaptételét, miszerint *minden megértés egyben értelmezés is*, ugyanakkor nem feledik azt sem, hogy a *certitudo* és a *veritas* korántsem azonos fogalmak, s közöttük a határmezsgyét minden esetben a félreértéseket tisztázó körülmények analízisei húzhatják meg a legpontosabban.

A kötet első írása betekintést ad a szlovákiai magyar, s azon belül is a református vallási néprajz történetébe, valamint annak jelenlegi helyzetébe. Lévai Attila finom érzékkel és a tőle már megszokott többszólamúság eleganciájával sorakoztatja föl azokat a kutatásokat, melyek az utóbbi évtizedekben a felvidéki vallásos néprajz vonatkozásában eredményeket hoztak. Ezek közül is kiemelendők Csáky Károly, Liszka József és L. Juhász Ilona munkái, akik leginkább a szakrális ki-

semlékék és az egyes katolikus szentek kultuszának a feltárására helyezték a hangsúlyt. (Érdemes itt külön felhívunk a figyelmet Liszka Józsefnek *A szlovákiai magyarok néprajza* című nagymonográfiájára, mely a témában az egész Kárpát-medencében alpmunkának számít.) Rendkívül sajnálatos azonban, hogy az evangélikus vagy görögkatolikus felvidéki magyar néphitkutatásról csak érintőlegesen beszélhettünk, s egyelőre a magyar reformátusság tekintélyesebb néprajzi feltárása is várat még magára. Akadna tehát teendő bőven, hangsúlyozza a szerző, s a lehetőségekre is rámutat. Molnár Ambrus református lelkipásztor, aki a Doktorok Kollégiuma Néprajzi Szekciójának elnöke volt, a népi vallásosság megjelenési formáinak a vizsgálatához interdiszciplináris útmutatásokat adott, s nyomdokain többen is elindultak már. Lévai szerint kellő megfontoltsággal, alapos felkészültséggel és nagy munkabírással jól járható ez az út. A legnagyobb akadálya, hogy *a munka sok, a munkás kevés*, ráadásul az elvégzendő feladatok nagyobb részéhez a pénzt, paripát, fegyvert maguknak a munkásoknak kell biztosítaniuk.

A szimbólumok és azok lelkigondozói hatását vizsgálja *Semseiné Késmárky Ágnes* nagy ívű tanulmánya, Paul Tillich egyik legfontosabb vallásszociológiai megállapításából kiindulva, miszerint is a „*teológia feladata az, hogy a teológia alapelvei és módszerei szerint értelmezze a szimbólumokat*”. A többszintű értekezés részletesen taglalja a szimbólumok keletkezésének lehetőségeit és a már meglévő szimbólumoknak a közösségi életre és az egyénre gyakorolt hatásait, kitérve az ezekkel kapcsolatos elméletekre, továbbá a jelképek és jelképrendszerek gyakorlati szerepére is. „*Mára elérkeztünk a professzionális hazugságok korába*” – állapítja meg a szerző, s fegyelmezett logikával elemzi ennek káros következményeit, melyek egyike: a szimbólumok likvidálása életünkben. A tanulmány exkurzusa kitér a jungi pszichoterápiára is, s ennél a résznél mondja ki Semseiné Késmárky Ágnes – véleményem szerint – a témát illetően a legfontosabb gondolatot, mely egyben egyfajta releváció is: „*A szimbólum vagy archetípus a tudattal szemben autonómiával rendelkezik, és kényszeríti a tudatot, hogy konfrontálódjon. Ez különböző utakon történhet: elmélkedéssel, meditációval, egyszerű belátással, magyarázattal, megfejtéssel, ábrázolással,*

szemléltetéssel, melyek spontán módon vagy az analitikus munka során mennek végbe. (Jung ezt az utat egyedül járta be.) Amikor tudatossá válik az archetípus, ill. a szimbólum, a tudat teljesen integrálja azt, s így energiája felhasználhatóvá válik.” A szimbólumokat nem értelmezni kell, hanem hagyni, hogy azok értelmezzék az értelmezendőt, magyaráz az, amiből kifakadtak, hiszen a dolgok érzelmi megtapasztalása nem lehetséges szimbólumok nélkül. A megértést és az azonosulást segítik tehát. A keresztyéni szimbólumok nemcsak egyszerű jelképek, hanem erőterek is, melyek képesek megmutatni Isten mindenhatóságát, a szabadítás ünnepét, s ezzel együtt azt is, hogy nélküle árvák és elesettek vagyunk, ám felismerhetjük, hogy haragja késedelmes, viszont kegyelme gyorsabb a gondolatnál is.

A képek és jelképek tárházát mindig is gazdagítani képes a metaforikus látásmód, hiszen amikor egy-egy jelenség kapcsán az azt pontosan kifejező metaforára rátalálunk, a *mysterium fasciosum* élménye is felüdíti vérköreinket. Ebben a dimenzióban van igazán exkluzív üzenete *Fritz Beke Éva* írásának, aki Pap Gábornak, a Dunántúli Református Egyházkerület hajdani püspökének az 1848/49-es magyar szabadságharc idején írt verseiről értekezik. Ezeknek a verseknek a kuriózumát a tartalmuk adja meg, hiszen olyan ütközetokról szólunk, melyekben maga a költő is harcolt. Pap Gábor életútja egyébként tele van regényekbe illő fordulatokkal, melyek közül a legmeghatározóbb talán az, hogy a jogi egyetem befejezése után Jókai és Petőfi munkatársa lehetett az *Életképek* című folyóiratnál, amikor is annak bécsei tudósítója lett. A téli és a tavaszi hadjárat nagy csatái után még a nyári hónapokban is többször feltűnik a harcmezőn, majd fogságba kerül. A szabadságharc csatáiról szóló verseskötetét 1849. július 21-én küldte el Máday Andor nagyszüleinek, így maradhatott az meg. A fogság megviselte, de nem törte meg. Főlesküdt a magyar szabadságra, és esküjéhez püspökként is hű maradt, 1895. november 2-án bekövetkezett haláláig szolgálta nemzetét, hazáját és a tudományt. A Branyiskói-szoros bevételéről ezt írta egyik versében: „*Ha összetart/ A magyar, nem veszhet el.*”

A tudományos tárgyilagosság egyik szép példája *Kis Jolánnak* a József esküjéről szóló tanulmánya, melyben az eskü domináns okának

meghatározása kapcsán nemcsak az appreciálható realitások lehetőségét tárja fel, hanem az 1Móz 42, 15-16-ban leírt esküformulák „*Sitz im Leben*”-je mellett azok „*Sitz im Rechtsleben*”-jét is bemutatja. A tanulmány analitikai epicentrumába Kis Jolán azt az emfatikus problémát helyezi, hogy József nagyon is jól tudja, a testvérei nem lehetnek kémek, mégis elhangzik a részéről egy effajta vád, mégpedig a „fáraó életére” tett eskü kíséretében, s mivel egy izraelita férfi részéről az ilyen eskü eleve érvénytelen, mi értelme lehet a hamis és teljességgel hiábavaló esküvésnek? A szituációt a szerző a legmodernebb exegetikai eszközökkel és a legfelkészültebb büntetőbírákat jellemző objektivitással vizsgálja, s állapítja meg azt, hogy az igazi problémát valószínűleg az okozza, hogy az eskü József szájából egyáltalán elhangzik, hiszen az adott helyzetben József egyáltalán nem kényszerült eskütételre, főleg pedig nem hamis esküvésre. Végül is osztja Ziegler álláspontját, hogy az eskü textusa a kontextusban utólagos betoldás, melyet a kései redaktorok valamiféle belső dinamikát szerettek volna adni a szövegnek. Kis Jolán tanulmányának nívója, hogy érvekkel alátámasztottan fogalmazza meg: „... az elbeszélés véglegesnek mondható összeállítása olyan korban történt, amikor az eskükifejezések használata a mindennapi közbeszéd profán részévé vált. Ezzel a jelenséggel főként a hellenizmus elterjedése és annak hatása nyomán találkozunk, s nagy valószínűséggel ennek a gyakorlatnak a kiiktatását próbálta maga Jézus is elérni (Mt 5, 33-37).”

A kommunizmus fekete könyvébe illő példázatot dolgoz fel Búza Zsolt „*Domus Propria, Domus optima*” című írása. A Rozsnyói Református Egyházközség a Csehszlovákiában tartó kommunista diktatúra alatt (1948-1989) hatalmas üldözést élt meg. Erdélyi Géza helyi lelkész a maga eszközeivel szembeszállt az Isten házáat leromboló hatalommal, s az akkor még magyar többségű Rozsnyón nagyobb részt magyar kommunisták segítségével próbálta meg jogilag rendezni a parókiakérdést. Az elnyomó hatalom egyik eszköze a lelki kifárasztás volt, ám a gyülekezet állhatatosságán ez semmit nem csorbított.

Minden időben fontos lelki táplálékunk – Isten Igéje mellett –, ha énekszóval tudjuk Teremtőnket dicsérni és magasztalni. Az együttes éneklésnek ugyanakkor – szögezi le *Süll Kinga* az új református éne-

keskönyv aktualitásáról szóló eszmefuttatásában – egyház- és társadalomformáló hatása is van. A kiváló egyházzenesész és zenepedagógus határozottan cáfolja azokat az újszerű nézeteket, melyek szerint nem komilfó a régi zsoltárok dallam- és szövegvilágának használata az óvodai és iskolai oktatásban. Már az egészen kicsi gyermekek is képesek a legnehezebb zsoltárdallamok megtanulására, s ha az embert felnőtt koráig „*legendő különféle zenei inger éri, akkor később sokkal nyitottabb és befogadóbb lesz a zenével.*”

A kis kötetet Rákos Lórántnak a vallásszabadságról való elmékedése zárja, melyben éles kontúrokkal rajzolja körül, hogy az egydimenziós ideológiák mennyire egysíkúan és profánul értelmezték a történelem során magát a vallást, annak mibenlétét, s ehhez kapcsolódóan természetesen a vallásszabadságot is. Az 1568. január 6. és 13. között tartott tordai országgyűlés rendelkezései nyomán egy kis summaryt készített a vallásszabadság tartalmának korszakkülönbségeiről, melyből jól látható, hogy a modern kor eltérései részben abból adódnak, hogy a vallásszabadság mibenlétének értelmezéséhez olyan jelenségek is hozzákapcsolódtak, melyeknek igazából nincs kifejezett hitvalló tartalmuk. Ez igazi veszélyforrás, éppen ezért Rákos erőteljes álláspontja az, hogy a vallásszabadsághoz való hozzáállásunkat át kell értékelnünk, mert „*a vallásilag fenyegetett, ám vallásiügyben semleges Európa képtelen lesz hiteles és hatékony válaszokat adni olyan problémákra, amelyek alapjában vallásiügyiek, és némán fog aláülni a vallási problémák hullámaiban.*”

A tanulmánykötet nemcsak a lelkészeknek és a diákoknak lehet hasznos olvasmány, hanem azoknak is, akik érdeklődnek a teológiai tudományok iránt. A szesz és alapos írásművek jelzik, hogy a felvidéki protestáns teológiában jelen van egy nagyon komoly tudományos gondolkodás, s ez részben annak köszönhető, hogy az utóbbi másfél évtizedben a Református Teológiai Kar igazi szellemi műhellyé vált.